

Lapszemle.

Neue kirchliche Zeitschrift. A. Deichert'sche Verlagsbh. Nachf. Leipzig kiadása. Előfizetési ára $\frac{1}{4}$ évre 2·5 Mk = 3 K. Alulírott ezen folyóirat első három füzetét már ismertette folyóiratunk első számában. Ez alkalommal az idei évfolyamnak hátralevő 4—12. füzeteiről szándékozik beszámolni.

Figyelmünk első sorban is azon cikkekre irányul, melyek már az első három számban kezdtek megjelenni. Ilyen *König* bonni tanárnak értekezése, melyben a babyloni kulturának és az ótestamentomi gondolatvilágnak egymáshoz való viszonyát kutatja. *König* már a Delitzsch-féle Babel-Bibel-vitától fogva élénk figyelemmel és folytonos irodalmi hozzászólásával kísérte ezt a fontos kérdést, melynek teljes megoldását azonban még mindig távol vagyunk. Amint láttuk, a 2. füzet rámutatott a kétféle kultúra közötti megegyezésekre, még pedig a nyelvben, a költői alakban, a tudományban és az erkölcsökben meg szokásokban — szóval a profán műveltség terén. Ezek után most már a 4. füzet előadja az alapvető eltéréseket Babel és a biblia között. Mint ama megegyezések, úgy észlelhetők ezen eltérések is már a profán kultúra terén. *König* itt rámutat a nyelv s az írás különbségére s ez utóbbit — mert nagyon vitatott dolog — különösen kimutatja. Azután kiemeli, hogy a hébereknél a tizedes mértékrendszer nyomaival is találkozunk, hogy itt a csillagok, a hónapok nevei és az év kezdete is mások voltak, mint Babelben. De különösen feltűnő lesz a különbség, a vallási kultúra terén. Az ótestamentum elveti a jövődömondást; a körülmetélés Babylonban nem volt általános szokás, a tiszta és tisztátalan állatok megkülönböztetése is más volt, valamint az áldozatul hozott ajándék is más volt Izraelben és más Babelben. Más volt végül a két népnél a szombat is és Babylonban istenképekkel találkozunk. A legnagyobb különbség a két kultúra közt azonban mégis csak az volt, hogy Israel monotheista, Babylon pedig polytheista volt. A 6. füzetben *König* megvizsgálja a bibliai őstörténetnek és a babyloni hasonló elbeszélések viszonyát, még pedig különösen az özönvízre vonatkozólag. Itt

szóba kerül a vízözön babyloni elbeszélésének Hilprecht által feltalált negyedik recenziója is, amely különösen arról is nevezetes, hogy rokonságot árul el a bibliának az özönvizről szóló azon elbeszélésével, amely P.-nek, az u. n. papi kodexnek szokott tulajdoníttatni. Ami pedig magának a kérdésnek eldöntését, a babyloni és a bibliai elbeszéléseknek viszonyát illeti, úgy König itt is az ellen igyekszik érvelni, hogy a bibliai elbeszélések másodlagossága bebizonyított dolog volna. Végül a 9. füzetben megállapítja König a babyloni mythológiának és az ótestamentomi történetírásnak viszonyát és elutasítja a panbabylonistáknak azon felfogását, hogy ama mythologia alapnézetei a héber történetírást is befolyásolták, hogy ez utóbbinak is Babeltől való függetlenségét kimutathassa.

Az első évnegyedben megkezdett cikksorozatok közül még csak egy folytatódik a 4. füzetben, t. i. *Berbig* lelkész közleménye, melyben az ő kedvencének, Spalatinnak történetére vonatkozó, eddig még ki nem adott forrásokat hoz a levél- és könyvtárak rejtkehelyeiből napvilágra.

Hosszabb cikksorozatokhoz azután az előttünk fekvő utolsó 7. füzet is. Itt van legelőször is a legterjedelmesebb, melyet *Selle* grazi lelkész irt a botanikus theológiáról, mint a theologia propaedeutikájáról. A szerző megmondja nekünk, hogy ő maga is nagyítóval és kísérletekkel foglalkozott a növénytan terén. De dolgozata bizonyosságot tesz róla, hogy a szakirodalmat is teljesen ismeri és az abból szedett szellemi kincseket előttünk igen tanulságos módon tárja fel. Ezen széleskörű és beható olvasottsága és a tárgyjal való saját szakszerű foglalkozása ellenére sem tart azonban igényt külön biológiai vagy természetbölcseleti elismerésre. Az ő ambíciója csak az, hogy a biológiai kutatásoknak biztos eredményeit maga és más theológusok számára összefoglalja. És bizonyos, hogy ezen fáradságos munkáért is csak hálaakra tarthat igényt. *Selle* cikksorozatában összefoglalja az újabb növénytan kutatások eredményeit a növények általános, biológiai lényegére vonatkozólag, szólva egyebek közt a plasma mozgásairól, érző képességéről s az élet elvéről. Ez utóbbira nézve megismertet bennünket a neovitalismus, a mechanismus, *Kassowitz*, *Weismann*, *Ostwald* s mások felfogásával. Ezután szól a növény táplálkozására vonatkozó biológiai kutatás eredményeiről (a gyökér választó képessége, a transpiráció s a vele kapcsolatos célszerűségek, az assimiláció, lélekzés stb.), a növény növése biológiájáról, annak mozgásairól, szaporodásáról, hogy azután végül fejtegetéseinek eredményét összefoglalja. A szerző megállapítja a teleológiai szempontok érvényesítésének jogosultságát a növénytanban szemben a kausalis magyarázat egyedüli uralmával. Csakhogy bármennyire tehet is a növénytan a theológiának ily módon propaedeutikus szolgálatot, azt persze, vajjon

ez a teleologia megtalálja-e az Isten létéről való vallásos meggyőződésben betetőzését, a szerző szerint is az ember egyéni dispositiója és élettapasztalata dönti el. Es bár ebben vele egyetértünk, hogy e szerint a növénytan mai állása szerint sem lehet az abban észlelhető s alig letagadható teleológiát Isten létezéséről való bizonyítékul felhasználni, úgy dolgozatát mégis igen érdemesnek kell mondanunk.

Hosszabb dolgozat azután az, melyet *Berg* lelkész *Lukács evangéliomának forrásairól* írt. Miután megállapította, hogy az evangéliom szerzője Lukács, feltünteti annak forrásait Mk. evangéliomában, egy Mt által is használt beszédgyűjteményben (Q) és egy 3. forrásban, melyből a neki sajátos anyagot merítette. Ezek nem új eredmények, de a szerző ezen ma nagy elterjedtségnek örvendő felfogást igen ügyesen és könnyen érthető módon adja elő. Megemlítendő, hogy Pál leveleit és Josephust az ő felfogása szerint sem használta Lk. mint forrást. Végül megvédi még Lk. ev. ezen forrásainak megbízhatóságát és értékét.

A hosszabb cikkekhez tartozik azután még *Eckert* lelkész munkája a valláspsychológiáról, a hit psychológiájáról és a praxisról, melyben 1. a valláspsychologia eddigi irodalmáról rövid történeti áttekintésben jól tájékoztat, 2. a valláspsychologia eredményeit összefoglalja, hogy aztán 3. ezeknek alkalmazását a hit psychológiájára és 4. az egyházi gyakorlatra felmutassa. Különösen az utolsó szakasz sok érdekes pillantást nyújt a gyakorlati lelkész munkájába, mikép termékenyíthető az ily első pillantásra tán feleslegesnek látszó psychologiai tanulmányok által. A nagyobb cikkek közül utolsó helyen említjük, bár első sorban kellett volna rámutatnunk, *Zahn* cikkét *Salamon ódáiról*. Ilyen című őskeresztyén irodalmi termékekről eddig is volt tudomásunk, sőt a 250—300 közt Egyiptomban írt gnostikus „Pistis Sophia“, valamint Lactantius idézte is. Csakhogy az egész iratot csak 1909 óta ismerjük, mikor azt Harris angol tudós egy az ő birtokában lévő, syr fordításban és egy ez után készült angol fordításban kiadta. Harnack hamar készítettett belőle Flemming által egy német fordítást és sietett ennek kiadásával kapcsolatban az iratról a maga nézetét a tudományos világgal megismertetni. Azóta Salamon ódái a legélénkebb tudományos fejtegetések tárgyát alkotják. Harnack szerint a mi ódáink a Kr. u. 50—67. évekből valók és zsidó eredetűek és csak egyes helyeken vannak át dolgozva keresztyén szellemben, míg Harris zsidó-keresztyén terméket látott bennük. Haussleiter Harris nézetéhez csatlakozott, míg Spitta, aki már Jakab levelét is keresztyénileg átdolgozott zsidó iratnak deklarálta, kapva kapott Harnack nézetén és azt a maga részéről is támogatta (a Zeitschrift für N. T. Wissensch. 1910. évfolyamában). Természetes, hogy ilyen kérdés eldöntésénél igen érdekes, mily állást foglal el benne a régi keresztyén irodalom olyan jeles ismerője, mint Zahn. Folyó-

iratunk 8. és 9. fuzetében kifejti ezt Zahn, még pedig úgy, hogy nemcsak Flemming és Harris fordítására támaszkodik, hanem ott ahol szükséges, azoktól eltérőleg a syr szövegre visszamegy, sőt azt nem egy helyen ki is javítja. És Zahn nem is habozik, hogy a Harnack-Spitta-félc felfogással szembeszálljon. Kimutatja, hogy az ódák interpolációjának hypothesis tarthatatlan, miért is azok keresztyén eredetében nem lehet kételkedni. Sőt Harrissal szemben tagadja azoknak zsidó-keresztyén jellegét is. „Jüdisches im geschichtlichen Sinn des Worts ist schlechterdings nichts in diesem Buch.“ Mig Salamon u. n. zsoltárai héber eredetire mennek vissza, addig ami ódáink eredeti nyelve a görög volt. Zahn szerint költőnk jól ismerte Máté s János evangeliomát, a páli leveleket és az apokalypsist. Ódáinak szerzetése ideje valószínűleg a 120—150 közti évek valamelyikére esik. Érdekes, hogy a fődologban ódáink keresztyén eredete dolgában Gunckel is igazat ad Zahn fejtegetéseinek, anélkül hogy reá sokat hivatkoznék. Csakhogy ő különös nyomatékkal kiemelni az ódák tartalmából a gnosissal rokon vonásokat és így a szerzőjüket a gnostikus keresztyénség körében keresi (amihez röviden Preuschen is csatlakozik. Mindketten: a Zschr. f. N. T. Wissensch. 1910. évfolyamában).

Zahn egyéb rövidebb cikkeit — sajnos — már csak röviden megemlíthetjük. Ezek: „Ein verkanntes Fragment von Marcions Antithesen“ és „Latein. Predigten eines Arianers über das Lukasev, aus d. 5. Jahrh.“ Más említésre méltó cikkek még *Hunzinger* erlangeni tanár fejtegetései: „Ueber die Methode dogmatische Aussagen zu gewinnen“, melyekben főleg azon gondolatait lehet megtalálni, melyeknek alapján ő Bajorországban — azt lehet mondani — egy középpárti tömörülést kezdett meg az u. n. „Theologische Arbeitsgemeinschaft“ alapításával. *Collmann* igen jó paedagogiai cikket ad „Die Umgestaltung des Religionsunterrichts in der Volksschule“ c. alatt, melyben a zwickaui tételekkel egyrészt és nagyrészt pártolólág, Bang reformterveivel foglalkozik. Igen figyelemre méltó végül *Bachmann* erlangeni tanár megemlékezése *Hofmannról*, az erlangeni theologia ezen nagy alapvető-jéről születése napjának 100. visszatérése alkalmából. Sajnos, terünk már nem engedí, hogy erre, valamint a többi cikkekre, melyeket Weber, Caspari, Steinbeck, Hilbert, Bard és mások még írtak, bővebben rátérjünk. Elég, hogy az eddigi cikkek tartalmának vázolásából is már meggyőződhetünk, hogy egy gazdag tartalmú, a kor tudományának színvonalán álló folyóirattal van dolgunk, melyet mindenkinek csak legmelegebben ajánlani lehet.

Lic. Dr. Daxer György.